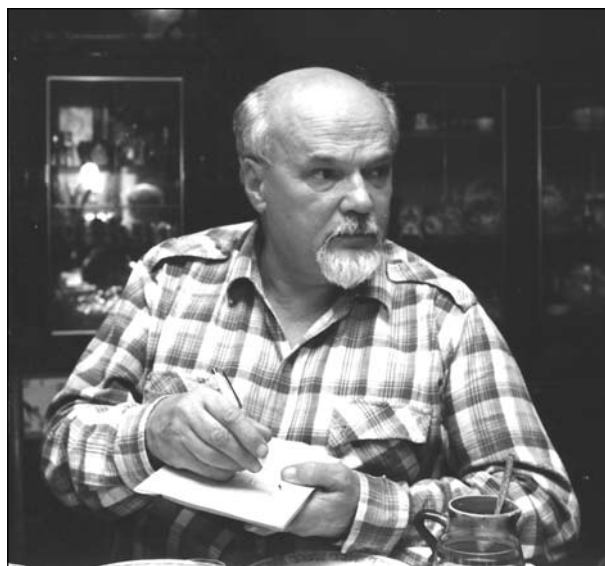

СЛОВО ПРО ЄВГЕНА ВАСИЛЬОВИЧА ЧЕРНЕНКА

Ювілей відділу археології раннього залізного віку Інституту археології НАН України збігся з 80-літнім ювілеєм вченого, ім'я якого невід'ємне від історії нашого відділу — доктора історичних наук, члена-кореспондента Германського археологічного інституту, професора Євгена Васильовича Черненка. Він був першим аспірантом відділу (тоді — скіфська група скіфо-античного відділу) та одним з перших учнів засновника відділу і української школи скіфознавства О.І. Тереножкіна, й не буде перебільшенням сказати, що Є.В. Черненко брав найактивнішу участь у формуванні та функціонуванні цієї — зараз загальноновизнаної в світі — наукової школи. Саме тому нинішня конференція присвячена обом ювілеям, адже наукова біографія Є.В. Черненка та все його свідоме життя пов'язане з відділом археології раннього залізного віку Інституту археології НАН України.

Євген Васильович потрапив до Інституту 1958 р., за університетським розподілом. І, як він часто потім згадував у бесідах зі мною, мало не став сарматознавцем. З 1958 по 1960 р. він працював у Неаполі Скіфському на розкопках східного некрополя сарматського часу, і назва його першої публікації «Сарматские элементы в восточном некрополе Неаполя Скифского» відбиває той «хибний» шлях, на який його штовхали вчителі (я користуюся жартівливою лексикою Черненка, якою він завжди розповідав цей епізод). Проте своїм чуттям дослідника він почув іншу перспективну тему — вивчення скіфського озброєння та військової справи. Коло досліджень цієї проблеми тоді ще тільки окреслювалося, славнозвісний «САИ» А.І. Ме-

люкової ще не вийшов, і Є.В. слушно угледів свою нішу. 1960 р. він поступив до аспірантури Інституту з темою дисертації «Історія скіфського обладунку». На той час окремої праці з цієї теми не існувало, й молодому досліднику належало спочатку зібрати докупи величезний матеріал, розкиданий по публікаціях та звітах, опрацювати музейні колекції в різних містах. До речі — це було однією з перших дослідницьких навичок, яким Є.В. вчив мене як науковий керівник. Комп'ютерів тоді не було, і на кожному пам'ятку він заводив окрему картку — опис, малюнок або фото, місцезнаходження, література. Деякі з цих карток, зроблених рукою Вчителя, я зберігаю й досі...

Штудії з обладунком завершилися успішним захистом дисертації 1966 р., а за два роки вийшла друком воістину безсмертна книжка

«Скифский доспех» (Київ: Наук. думка, 1968). Її назва демонструє тонкий смак Черненка як автора й цінителя мови — він вважав, що титул наукової роботи має містити не більш, як три слова. Коли на екрани вийшла нашуміла стрічка «Особенности национальной охоты», Є.В. із задоволенням повторював одну з максим генерала Михалича: «Тост должен быть кратким, как выстрел!», перефразовуючи її стосовно назви статті або книги. Здається, я десь приводив розповідь про те, як Черненко вчив мене розуміти красоту коротких титулів. Цей епізод заслуговує на те, щоб його повторити тут.

Отже, написав я одну з своїх перших статей та назвав її дуже, як мені здалося, науково: «К вопросу об одном из типов сарматского пояса». Приніс свій «доробок» Є.В. Далі відбувся приблизно такий діалог:

Є.В. — Щось довгенько... А, як на тебе, є в науці таке питання, про типи сарматського поясу?

Авт. (розгублено) — Здається, ні.

Є.В. — От і добре, тоді «к вопросу» знімаємо. Тепер так. «Об одном из типов». А їх багато?

Авт. (все ніяковіє та ніяковіє) — Та, мабуть, ні... точно невідомо.

Є.В. Ну, й до чого «один из»? Хай буде «О сарматских поясах», ти ж про них саме й пишеш.

Авт. (ображено) — То давайте викинемо й пояси, хай буде просто «О».

Є.В. (замріяно) — Це було б ідеально, але не зрозуміють.

Почуття гумору у Черненка було чудове. Він і розмовляв завжди неначе жартома — трохи іронічно, з каламбурами та гумористичними відступами. Тому навіть його догани звучали м'якше, ніж було б потрібно — просто Є.В. був доброю людиною.

Я не пам'ятаю «історичний» момент нашої знайомства, але на час приїзду Черненка

1973 р. в гості до нашої експедиції, яку очолював його вчитель О.І. Тереножкін, ми вже знали одне одного. А наступного року я гостював у Є.В. в Новоолексіївці (тепер — Лазурне) під Скадовськом, в пансіонаті на березі моря — Черненко чудово знався на тому, де й як таборувати експедиції. Звідтоді ми частіше й частіше обговорювали мої наукові схильності, поки що обмежені досить ефемерним бажанням «займатися сарматами». Як саме ними займатися, і який зиск вийде з цих занять, я уявляв собі, м'яко кажучи, вельми приблизно. Наближався час написання диплому, і тоді Є.В. запропонував мені обрати його темою військову справу та озброєння сарматів Північного Причорномор'я. Він звернув мою увагу на те, що в єдиній на той час монографії про сарматську військову справу, написаній його другом А.М. Хазановим, матеріалам з нашого регіону приділено обмаль уваги, і тема цілком придатна для розробки. Скажу одразу — Є.В. мав рацію настільки, що ця розробка триває й досі. Диплом, кандидатська, статті, дві монографії та репутація одного з провідних фахівців світу з мілітарії сарматської доби (принаймні, в цьому мене запевняють) стали результатом одного-єдиного слова Черненка: «Спробуй».

Здається, моему Вчителеві наслідки цієї спроби сподобались. Шкода, що мою книжку, про яку ми разом мріяли, він не встиг прочитати. Проте ще за його життя я з гордістю писав, що головне, чого навчає Черненко своїх учнів — це думати. Нас не так багато, його учнів, але всі — кандидати або доктори наук, автори книжок, відомі науковці. Мені здається, що звідти, згори, він із задоволенням дивиться на нас. І зараз всі ми вшановуємо його пам'ять та виповнені великої подяки за те, що наші перші кроки до великої науки він підтримував порадю, допомогою та добрим жартом.

Спасибі тобі, Учителю, від всіх нас!